

ТВОРБА (ГРАЂЕЊЕ) РЕЧИ

Грађење речи је део граматике који проучава настајање нових речи; тј. проучава правила за грађење речи и сам процес настајања нових речи.

Грађењем речи мењамо њихова значења.

По начину на који су настале, речи делимо на:

- просте
- изведене
- сложене

ПРОСТЕ РЕЧИ – не могу се раставити на мање делове који имају значење. Обично се састоје од 1 слога. Служе за грађење нових речи.
град, пут, зуб...

ИЗВЕДЕНЕ РЕЧИ – настају од простих речи помоћу наставка за грађење (творбеног наставка), који се зове **суфикс**.

градић, путања, зубар...

Изведене речи могу настати и од других, већ изведених речи додавањем другог суфикса:
зубар+ски

СЛОЖЕНЕ РЕЧИ – састоје се од 2 речи
пароброд, струјомер, изнад, поврх...

ИЗВОЂЕЊЕ (ДЕРИВАЦИЈА, суфиксално грађење)

Извођење је грађење изведених речи помоћу суфикса (наставка за грађење речи).

Наставак за грађење речи (суфикс) се не сме мешати са наставком за облик речи (граматичким наставком)!!! Наставцима за грађење речи граде се нове речи, а наставцима за облик се не мења значење, већ само облик те речи.

Задатак: Како гласи творбени, а како граматички наставак речи ПУТИЋ?

Извођење се заснива на следећој операцији:

ИЗВОЂЕЊЕ = ТВОРБЕНА ОСНОВА + ТВОРБЕНИ НАСТАВАК (СУФИКС)

Творбена основа може бити:

1. само корен речи
2. једна од граматичких основа
- 3.

1. КОРЕН РЕЧИ

КОРЕН речи је низ гласова који садрже основно значење више речи: зид, зидар, зидати, назидати, зидни, зидарски...

Иако су у претходном низу по многим карактеристикама речи различите (по врсти, по настанку, по значењу), све имају исти корен – зид.

Речи које имају неко заједничко основно значење изражено истим кореном називају се **ПОРОДИЦА РЕЧИ**.

Задатак: Зашто овај низ речи не чини једну породицу речи?
класе, класа, класика

2. ГРАМАТИЧКЕ ОСНОВЕ

Грамматичке основе су:

- инфинитивна основа (може бити и окрњена, тј. без задњег вокала)
- презентска основа
- граматичка основа именице (добија се када се од Г.ј. одбије наставак за облик)

Задатак: Пронађи творбене основе следећих речи: носиљка, дробилица, чистач, писар

*ЗНАЧЕЊЕ ИЗВЕДЕНИХ РЕЧИ

Зависи и од творбене основе и од суфикса.

Творбена основа је носилац општег значења, а суфикс је носилац посебног, специфичног значења.

Погледај пример!

У речи СТАРАЦ основа стар- означава старост (опште значење), а суфикс –ац повезан с основом означава да је у питању стар мушкарац.

Значење суфикса

- Суфикси са значењем вршиоца радње: -АЧ, -АР, -АЦ, -ИСТ, -ЛАЦ, -НИК, -ТЕЉ, -АРА, -УША... (пекар, носач, ловац, економист, ронилац, радник, учитељ, врачара, брбљуша...)
- Суфикси са значењем места: -ОНИЦА, -АРА, -АНА, -ИНА, -НИЦА, -ИШТЕ, -ЛИШТЕ, -АК... (читаоница, цементара, шећерана, пивница, седиште, пливалиште, воћњак...)

Задатак: Од задатих именица изведи именице са значењем становника суфиксима: -ац, -анац, -јанац, -ин, -анин, -јанин. Поред изведене речи напиши које су гласовне промене извршене.

Атина

Београд

Пирот

Ваљево

Америка

Нови Сад
Бањалука
Сомбор
Мароко

СЛОЖЕНЕ РЕЧИ (СЛОЖЕНИЦЕ)

Сложене речи могу настати на 3 начина:

1. слагањем
2. комбинованим грађењем
3. претварањем

1. **СЛАГАЊЕ** је грађење сложених речи срастањем двеју или више речи или њихових основа.

Бео+град, дан+губити, међу+тим, из+над, на+супрот, по+врх, памти+век, дан+и+ноћ...

Некада се између првог и другог дела сложенице налази спојни вокал О (ретко Е).

југ+о+запад, сам+о+никао, пет+о+годишњак

блат+о+бран, сунц+о+крет, рук+о+пис

Најбројније су оне сложенице које настају срастањем предлога са различитим врстама речи (префиксално грађење).

пред+видети, из+род, пре+сладак, полу+гласно, у+лево...

2. **КОМБИНОВАНО** грађење је слагање двеју речи од којих једна настаје извођењем. не+писмен(пис+мен), вод+о+водни(вод+ни), риб+о+ловац(лов+ац)...

3. **ПРЕТВАРАЊЕ** није распрострање вид грађења, а настаје претварањем једне врсте речи у другу.

Од придева енглески настаје именица ЕНГЛЕСКА.(Које се глас. промене врше у придеву енглески?)

* **ПОЛУСЛОЖЕНИЦЕ** – настају слагањем од две речи, тако што свака реч задржава свој акценат, па кажемо да нису довољно срасле. То се у писању обележава цртицом: ауто-електричар, ауто-пут, радио-аматер, црно-бели, Шар-планина...

По падежима се мења само други део полусложенице!!!